

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่นในตำบลดงมหาวัน กิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจแหล่งเรียนรู้และศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่นเพื่อพัฒนาหลักสูตร

7.1 สรุปผลการศึกษา

7.1.1 การศึกษาชุมชน

ด้านประวัติศาสตร์ พบว่าตำบลดงมหาวันเดิมเป็นหมู่บ้านคนเมืองที่มีอายุ มากกว่า 165 ปี ประมาณ พ.ศ 2508-2510มีการอพยพของคนไทยอีสานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือครั้งใหญ่เข้ามาอยู่อาศัยจำนวนมากและขยายออกเป็นหมู่บ้านต่างๆ ต่อมาได้รับการยกฐานะเป็นตำบลดงมหาวันพร้อมกับการประกาศตั้งกิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง เมื่อปี พ.ศ. 2538 ปัจจุบันมีเขตปกครอง 12 หมู่บ้าน มีประชากรจำนวน 6,377 คนประกอบด้วยคนเมืองและคนอีสานในปริมาณที่ใกล้เคียงกัน

ด้านภูมิศาสตร์ทางกายภาพมีพื้นที่ 69.81 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการกิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง 4 กิโลเมตร พื้นที่มีลักษณะเนินเขาเตี้ยๆสลับที่ราบลาดเอียงไปทางทิศตะวันตกติดลำน้ำแม่กตตลอดแนว มีเขตติดต่อกับอำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่จัน และกิ่งอำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงราย สภาพภูมิอากาศ อุณหภูมิตลอดปีอยู่ระหว่าง 10-40 องศาเซลเซียส การคมนาคมสะดวก การสาธารณสุขมีคุณภาพปานกลาง

ด้านสังคม การศึกษาและการสาธารณสุข ด้านการศึกษาของประชากรส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา รองลงมาระดับมัธยมศึกษาและระดับปริญญาตรีตามลำดับนอกจากนั้นมีผู้ที่ไม่รู้หนังสืออีกจำนวนหนึ่ง แนวโน้มประชากรจะมีการศึกษาสูงขึ้นเรื่อยๆเนื่องจากการขยายโอกาสทางการศึกษา การศึกษาทางไกลและการศึกษานอกโรงเรียน สำหรับการสาธารณสุขพบว่าสุขภาพของประชากรอยู่ในระดับปานกลาง โรคที่มีความรุนแรงอันดับหนึ่ง คือโรคทางระบบทางเดินหายใจรองลงมาได้แก่โรกระบบการย่อยอาหาร โรคในช่องปากและโรกระบบกล้ามเนื้อส่วนโรคอื่นๆอยู่ในสภาพที่มีความรุนแรงต่ำ ด้านของสถานการณ์ยาบ้าและโรคเอดส์ปี พ.ศ. 2544 มีผู้ติดยาบ้าและป่วยเป็นโรคเอดส์จำนวนหนึ่ง

ด้านเศรษฐกิจ อาชีพและรายได้ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรในที่ดินของตนเอง บางส่วนเช่าที่ทำกินหรือรับจ้าง พืชเศรษฐกิจ ได้แก่ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง ผลไม้ และพืชสวนอื่นๆ ผลผลิตและราคาจำหน่าย ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับตลาด ปัจจัยการลงทุนเพื่อการผลิตใช้ต้นทุนสูง รายได้เกษตรกรมีความแตกต่างกันและส่วนใหญ่มีภาวะหนี้สิน มีอาชีพเสริม อาทิ อาชีพรับจ้างและอื่น ๆ มีภาวะคนตกงานจำนวนหนึ่ง

ด้านการเมืองการปกครอง มีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย มีการเลือกตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้านตามวาระ มีการกระจายอำนาจการปกครองดูแลกันเองในลักษณะหมวดหรือกลุ่มบ้าน มีการคัดเลือกสมาชิกของหมู่บ้านร่วมเป็นคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล มีการตั้งกลุ่ม ชมรม อาชีพต่างๆ เพื่อพัฒนาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี มีศิลปวัฒนธรรม ประเพณีแบบชาวพุทธวิถีชีวิตที่มีความเรียบง่าย มีการถ่ายทอดให้กับสมาชิกสม่ำเสมอ เช่น การทอผ้าไหมบางสาขาก็กำลังพยายามจะฟื้นฟู เช่น ดนตรี และภาษาล้านนา (การอ่านเขียนตัวเมือง)

ด้านพิธีกรรม ความเชื่อ ยังคงมีการประกอบพิธีกรรม ตามความเชื่อ ส่งผลทำให้เกิดพิธีกรรมของปัจเจกชนหรือกลุ่มคน เช่นมีการเลี้ยงผี การสะเดาะเคราะห์ การผูกขวัญ ปราบภูอยู่เสมอๆ

ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า พบว่า ปัจจุบันพื้นที่ป่าถูกแปรสภาพเป็นที่อยู่อาศัยที่ทำกิน สถานที่ราชการและสาธารณูปโภค เหลือพื้นที่ป่าไม้ตาม พ.ร.บ.ป่าไม้ พ.ศ. 2484 จำนวนร้อยละ 13 ของพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,653 ไร่กระจายอยู่ในพื้นที่ 8 หมู่บ้าน อยู่ในความดูแลของเครือข่ายป่าชุมชน กิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย สภาพน้ำจะขาดแคลนในฤดูแล้ง และ คุณภาพของดินบริเวณแหล่งที่ทำกินมีแนวโน้มว่าคุณภาพดินเสื่อมลงเรื่อยๆ

ด้านโบราณสถานโบราณวัตถุ พบว่าในพื้นที่เนินคอยริมลำน้ำแม่กอก มีการพบร่องรอย เช่น กู่ เจดีย์ ทางเดิน บ่อน้ำ และวัตถุสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ประเภทโลหะ เครื่องปั้นดินเผา มีการเก็บสะสมไว้ที่วัดและโรงเรียนจำนวนหนึ่ง

ด้านสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ในท้องถิ่น พบว่า สิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากวัสดุในท้องถิ่นยังคงมีหลงเหลือปรากฏให้เห็นแต่ไม่มีการนำออกมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ ส่วนใหญ่นิยมสิ่งของผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปที่ทำจากพลาสติกหรือสแตนเลส

ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า มีทั้งหญิงและชาย หลากหลายสาขาทักษะภูมิปัญญา ตั้งแต่ วยุ่น จนถึงวัยชรา การศึกษาตั้งแต่ไม่รู้หนังสือจนถึงระดับปริญญาตรี มีอาชีพเป็นเกษตรกร และรับราชการ จากการสำรวจและรวบรวมได้จำนวน 13 ประเภท 50 ทักษะภูมิปัญญา

7.1.2 แหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่น

จากการศึกษาดำรงแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่น เขตพื้นที่ตำบลดงมหาวัน กิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย ได้จำแนกเป็น 3 ประเภท ซึ่งประกอบด้วย ประเภทบุคคล ประเภทสถานที่และประเภทสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ในท้องถิ่น แต่ละประเภทแบ่งกลุ่มตามลักษณะขององค์ความรู้ (ดูภาคผนวก ค ประกอบ)

ประเภทบุคคล ได้แก่ บุคคล ผู้ที่มีความรู้ ทักษะและประสบการณ์ ที่เรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่างๆมีจำนวน 13 ประเภท 50 ทักษะภูมิปัญญา จำนวน 258 คน

ประเภทสถานที่ คือสถานที่ที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งข้อมูลของการศึกษา ได้แก่ ศาสนสถาน โบราณสถาน สถานประกอบการทางเกษตร สถานทีหน่วยงานราชการ และสถานที่ทางธรรมชาติ ป่าไม้ แหล่งน้ำ มีจำนวนรวม 52 แหล่งเรียนรู้

ประเภทสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ในท้องถิ่น ได้แก่สิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตร สิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ในการประมง เครื่องมือเครื่องใช้หัตถกรรมอุตสาหกรรมในครัวเรือน มีจำนวนรวม 13 แหล่งเรียนรู้

7.1.3 ความสัมพันธ์สอดคล้องของแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่น กับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 และหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) จากการศึกษาวิเคราะห์ ดังกล่าวพบว่าแหล่งเรียนรู้ทั้ง 3 ประเภทสัมพันธ์สอดคล้องกับทั้ง 2 หลักสูตรดังนี้

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาและวัฒนธรรมกับกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตสัมพันธ์สอดคล้อง คิดเป็นร้อยละ 100

กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ สุขศึกษาและพลศึกษากับกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยสัมพันธ์สอดคล้อง คิดเป็นร้อยละ 88.88

กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีกับกลุ่มการงานพื้นฐานและอาชีพสัมพันธ์สอดคล้อง คิดเป็นร้อยละ 72.22

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยกับกลุ่มทักษะคณิตศาสตร์ ภาษาไทยสัมพันธ์สอดคล้อง คิดเป็นร้อยละ 44.44

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะสัมพันธ์สอดคล้อง คิดเป็นร้อยละ 33.33

กลุ่มวิชาพิเศษภาษาต่างประเทศไม่ได้นำมาวิเคราะห์ในครั้งนี้

7.1.4 ศักยภาพของแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่น

แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่ามีทั้งชายและหญิง มีศักยภาพสามารถร่วมกับสถานศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรที่มีความแตกต่างกันเรียงลำดับศักยภาพการใช้จากสูงไปหาต่ำได้ดังนี้

ระดับสูง ได้แก่	ทักษะภูมิปัญญาด้านการเกษตรแบบผสมผสาน ทักษะภูมิปัญญาด้านนักโบราณคดีท้องถิ่น ทักษะภูมิปัญญาด้านนักร้อง การจัดการป่าชุมชน ทักษะภูมิปัญญาด้านหมอยาสมุนไพร ทักษะภูมิปัญญาด้านศิลปะ วัฒนธรรม ทักษะภูมิปัญญาด้านงานช่างอาชีพต่างๆ
ระดับปานกลาง ได้แก่	ทักษะภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม อุตสาหกรรมในครัวเรือน ทักษะภูมิปัญญาด้านภาษา วรรณกรรม ทักษะภูมิปัญญาด้านพิธีกรรม ความเชื่อ
ระดับต่ำ ได้แก่	ทักษะภูมิปัญญาด้านอาหารการกิน ทักษะภูมิปัญญาด้านพรานจับปลา ทักษะภูมิปัญญาด้านพรานป่า ทักษะภูมิปัญญาด้านการนวดแผนโบราณ การจับเส้น

ทั้งนี้เนื่องจากบุคลากรเหล่านี้มีข้อจำกัด ด้านเวลา ความรู้ ลึกซึ้งในศาสตร์ที่เป็นระบบ ทักษะกระบวนการถ่ายทอดรวมทั้งวัสดุ อุปกรณ์ และสถานที่

แหล่งเรียนรู้ประเภทสถานที่ พบว่ามีศักยภาพ ชีตความสามารถและความพร้อมในการนำมาพัฒนาหลักสูตรในระดับที่แตกต่างกันเรียงลำดับศักยภาพการใช้จากสูงไปหาต่ำได้ดังนี้

ระดับสูง ได้แก่ สถานประกอบการทางเกษตรและหน่วยงานราชการ ในชุมชน

ระดับปานกลาง ได้แก่ สถานที่ประเภททรัพยากรธรรมชาติ

ระดับต่ำ ได้แก่ สถานที่ประเภทศาสนสถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ

สถานที่เหล่านี้มีข้อจำกัดของวิทยากรหรือผู้ประสานการเรียนในด้านองค์ความรู้ ลึกซึ้งในศาสตร์ที่เป็นระบบ ความสามารถในการถ่ายทอดของรู้ และเวลา ข้อมูลสารสนเทศ ความสมบูรณ์ทางกายภาพของสถานที่ ด้านวัสดุอุปกรณ์ การเข้าไปศึกษาไม่สะดวก

แหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ในท้องถิ่น พบว่า มีศักยภาพและความพร้อมสามารถนำมาใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้หรือพัฒนาหลักสูตรในระดับที่แตกต่างกันสรุปเรียงลำดับศักยภาพการใช้จากสูงไปหาต่ำได้ดังนี้

ระดับสูง ได้แก่ สิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน

ระดับกลาง ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตร

ระดับต่ำ ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ในการประมง

สิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ในท้องถิ่นเหล่านี้มีข้อจำกัด กล่าวคือ มีอยู่อย่างกระจัดกระจาย ไม่สะดวกในการเข้าไปศึกษาเรียนรู้ ด้านกายภาพความพร้อมของสิ่งของมีสภาพ ชำรุด แตกหัก สีสันไม่น่าสนใจ ด้านองค์ความรู้ที่ลึกซึ้งเป็นระบบของวิทยากรหรือผู้ประสานการเรียนรู้ และเวลา

7.1.5 วิธีเข้าสู่แหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่น

การเข้าสู่แหล่งเรียนรู้หรือการนำเอาแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นมาพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาตามแนวการปฏิรูปหรือการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ควรต้องมีกระบวนการดังนี้

1) **ขั้นเตรียมการ** ต้องศึกษาข้อมูลสารสนเทศของแหล่งเรียนรู้โดยศึกษาจากเอกสารหรือทำการศึกษาลำรวจ ณ สถานที่จริงด้วยตนเอง นำข้อมูลมาวิเคราะห์ จัดทำทะเบียน พิจารณาคัดเลือกแหล่งเรียนรู้ให้เหมาะสมกับเนื้อหาสาระ จุดประสงค์การเรียนรู้และวัยของผู้เรียน ตลอดจนสวัสดิภาพความปลอดภัยของผู้เรียนรวมทั้งค่าใช้จ่าย ต่างๆที่อาจจะเกิดขึ้น

2) **ศึกษาดูความพร้อม** ความสามารถของแหล่งเรียนรู้ หรือวิทยากรในด้านเทคนิค กระบวนการสื่อสารถ่ายทอด

3) **จัดเตรียมสาระความรู้ประกอบ** ที่ต้องเตรียมหรือเพิ่มเติมให้ผู้เรียนก่อนหรือหลัง การศึกษาเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้นั้น ๆ

4) **ดำเนินการทำหนังสือเชิญหรือหนังสือขอเยี่ยมชมศึกษาและ** หนังสือขอบคุณตามแบบทางราชการ

5) **ทำการประเมินผลการเรียนรู้ร่วมกัน** ทุกครั้งเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาปรับปรุงต่อไป

7.2 อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาหลักสูตรในตำบล ดงมหาวัน กิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงรายครั้งนี้ ผลจากการศึกษาพบว่าในจำนวน 12 หมู่บ้าน มีแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่นมีปริมาณและความหลากหลาย มีศักยภาพต่อการพัฒนาหลักสูตรในระดับที่แตกต่างกัน เพื่อให้เห็นถึงความเชื่อมโยงและแนวทางการพัฒนาหลักสูตร ผู้ศึกษาจึงอภิปรายใน 2 ประเด็นต่อไปนี้

1. แหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่นกับการปฏิรูปการศึกษา
2. ศักยภาพแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตร

7.2.1 แหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่นกับการปฏิรูปการศึกษา .

การจัดการศึกษาตามแนวปฏิรูปการศึกษาหัวใจสำคัญคือการพัฒนาหลักสูตรและการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการหรือองค์รวม เน้นการใช้แหล่งเรียนรู้ซึ่งเป็นทรัพยากรในท้องถิ่น เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการศึกษา โดยมีจุดหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็น คนเก่ง คนดีและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข การเรียนรู้ซึ่งครูจะเป็นผู้กำหนดแผนการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาไปตามศักยภาพ แหล่งเรียนรู้หรือสื่อการเรียนรู้ เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง ที่จะช่วยให้การเรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุผลตามจุดประสงค์และมีประสิทธิภาพ ซึ่งตรงกับแนวคิดของ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2523) กล่าวว่าสื่อคือเครื่องมือช่วยสอนของครู เป็นสื่อกลางให้ครูถ่ายทอดเนื้อหาสาระและประสบการณ์แก่นักเรียนให้เข้าใจเนื้อหาต่างๆ ได้ดีขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของสมเชาว์ เนตรประเสริฐ; สุทธิย์ พูนสวัสดิ์ และนวลจันทร์ โปทา (2544) ความว่า สื่อมีความสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนสื่อช่วยครูในการกระตุ้นให้นักเรียนเกิดการตอบสนอง ช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์ความรู้ นอกจากนั้นพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 (5) 25 และ 29 ได้ระบุชัดเจนว่าส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนจัดสภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการต่างๆ รู้จักและเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาความต้องการและรัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ

จากการศึกษาสำรวจพบว่าแหล่งเรียนรู้ แหล่งวิทยาการที่สามารถนำมาเป็นสื่อการเรียนรู้หรือพัฒนาหลักสูตรตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาประกอบ ด้วยบุคลากรซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานที่และสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ในท้องถิ่นรวมทั้งข้อมูลสารสนเทศต่างๆซึ่งมีคุณภาพและศักยภาพที่แตกต่างกันสถานศึกษาหรือชุมชน สามารถที่จะเลือกนำเอาทรัพยากรแหล่งเรียนรู้เหล่านี้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาหรือพัฒนาชุมชนได้ในลักษณะและรูปแบบดังนี้

1) **คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา** โดยการให้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือผู้ประสานการเรียนรู้เข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการมีส่วนร่วมเริ่มตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลวิเคราะห์สภาพปัญหาความต้องการของท้องถิ่น ร่วมกำหนดวิสัยทัศน์ กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ กำหนดเรื่องเนื้อหาสาระ จุดประสงค์ กระบวนการเรียนรู้ การใช้สื่อแหล่งเรียนรู้ การวัดประเมินผลและอาจรวมถึงเป็นครูผู้สอนด้วย ซึ่งเป็นลักษณะของการพัฒนา

หลักสูตรแบบมีส่วนร่วมตามแนวปฏิรูปการศึกษาอย่างแท้จริงและสอดคล้องกับหลักการของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536) ได้ให้แนวลักษณะการพัฒนาหลักสูตร คือการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมเสริมหลักสูตรการปรับรายละเอียดของเนื้อหา (การลดหรือเพิ่มในรายวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์ต่างๆ) การจัดทำรายวิชาเพิ่มขึ้นมาใหม่การปรับการเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับท้องถิ่นการจัดทำสื่อการเรียนรู้เพิ่มเติม และก่อนทำการพัฒนาหลักสูตร ต้องมีการวิเคราะห์ชุมชนและจัดทำโดยคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร แต่เนื่องด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือผู้ประสานการเรียนรู้ มีศักยภาพที่แตกต่างกัน บุคลากรที่มีความเหมาะสมในบทบาทของคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร จึงควรพิจารณาจากกลุ่มบุคลากรที่มีศักยภาพสูง เช่น ทักษะภูมิปัญญาด้านการเกษตรแบบผสมผสาน ด้านการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชน ด้านนักโบราณคดีท้องถิ่น ด้านหมอยาสมุนไพร ด้านศิลปวัฒนธรรมในบางสาขาด้านงานช่างอาชีพต่างๆ เจ้าหน้าที่ ข้าราชการทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าบุคลากรกลุ่มนี้เป็นผู้ที่มีความรู้ มีความสามารถในสาขาทักษะภูมิปัญญามีวิสัยทัศน์กว้างไกลมีประสบการณ์เป็นวิทยากร มีทักษะกระบวนการถ่ายทอดอยู่ในระดับดี มีความพร้อมและเสียสละเวลาให้กับสถานศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงมีศักยภาพเพียงพอต่อการร่วมพัฒนาหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งเป็นไปตามหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หมวด 4 มาตรา 29 สรุปความว่าสถานศึกษาร่วมกับบุคคล ชุมชน องค์กร สถาบัน สถานประกอบการต่างๆในชุมชน ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับปัญหาความต้องการ

2) **วิทยากรหรือผู้สอน** โดยการเชิญเจ้าของภูมิปัญญาหรือผู้ประสานการเรียนรู้ ให้ทำหน้าที่เป็นครูผู้สอนโดยตรง หรือเป็นวิทยากรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับครูผู้สอน จากการศึกษาพบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือผู้ประสานการเรียนรู้ด้านสถานที่ สิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ในท้องถิ่นที่มีศักยภาพเหมาะสมในบทบาทของวิทยากรผู้ให้ความรู้ ทักษะประสบการณ์และเสริมสร้างเจตคติคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น มีจำนวนหลายกลุ่มแต่กลุ่มมีศักยภาพที่แตกต่างกัน เช่น บางกลุ่มสามารถเป็นวิทยากรได้ในลักษณะของการถ่ายทอดโดยการบอกเล่า การสาธิต เช่น ทักษะภูมิปัญญาด้านพิธีกรรมความเชื่อ การนวดแผนโบราณ การจับเส้น เนื่องจากเป็นเรื่องของนามธรรมการฝึกปฏิบัติไม่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน กลุ่มมีทักษะในการบอกเล่า อธิบาย สาธิตและช่วยฝึกสอนให้เกิดความรู้ ทักษะประสบการณ์เช่น ทักษะภูมิปัญญาด้านการเกษตรแบบผสมผสาน ด้านการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชน ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านหัตถกรรม อุตสาหกรรมในครัวเรือน ด้านภาษาวรรณกรรม ด้านอาหารการกิน ด้านพรานจับปลา พรานป่า นักโบราณคดีท้องถิ่น งานช่างอาชีพต่างๆ และหมอยาสมุนไพร นอกจากนั้นผู้ประสาน

การเรียนรู้ เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานราชการในพื้นที่ เช่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุข กำนันผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่สามารถทำหน้าที่เป็นวิทยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพที่เป็นดังนี้เนื่องจากบุคลากรเหล่านี้ มีความพร้อมทางด้านองค์ความรู้ภูมิปัญญาตามสาขาอาชีพ ความพร้อมของสื่อ วัสดุ อุปกรณ์การเรียนรู้ การฝึกปฏิบัติ ความพร้อมของข้อมูลสารสนเทศซึ่งตรงกับแนวคิดของปรีชา บัววิรัตน์เลิศ (2539) เสนอว่าการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาคือ ในบทบาทของวิทยากรในท้องถิ่นมาสอนในโรงเรียนตามระเบียบวิธีการที่ทางราชการกำหนด หรือช่วยในการฝึกงานของนักเรียนในแหล่งวิทยาการชุมชน เช่น โรงเรียนนา หรือสถานที่ปฏิบัติงานครอบครัว หมู่บ้านสอดคล้องกับกรมวิชาการ (2539) สรุปความว่าในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ตามแนวปฏิรูปการศึกษาทำได้ 2 ลักษณะ คือโรงเรียนเป็นผู้นำกิจกรรมหรือเนื้อหาของภูมิปัญญาท้องถิ่นไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือพัฒนาหลักสูตรเอง หรือเชิญเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาทำหน้าที่เป็นครูแทน โดยครูผู้สอนทำหน้าที่สนับสนุนและจัดพื้นที่อยู่นอกวงเท่านั้นและการที่จะนำบุคลากรเหล่านี้มาร่วมพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพได้นั้น ครูผู้สอนจะต้องจัดทำโครงการและวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับวิทยากรไว้ล่วงหน้าจากข้อมูลที่ศึกษาพบว่า บุคลากรส่วนใหญ่ยินดีที่จะมีส่วนร่วมพัฒนาผู้เรียนในลักษณะรูปแบบหรือบทบาทใดนั้นสถานศึกษาหรือครูผู้สอนต้องพิจารณาตามหลักของการเลือกสื่อการเรียนรู้ ความพร้อมและที่สำคัญเงื่อนไขเวลาของวิทยากรด้วย ซึ่งสอดคล้องกับกรมวิชาการ (2544) มีหลักการว่า การเลือกสื่อการเรียนรู้ต้องสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายและเนื้อหาที่จะสอนต้องเหมาะสมกับวัย และพัฒนาการด้านต่างๆของผู้เรียน ค่าใช้จ่าย และความสะดวกในการใช้สื่อ

3) แหล่งข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูล จากการศึกษาพบว่าแหล่งเรียนรู้ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือผู้ประสานการเรียนรู้สามารถทำหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลต่างๆ เป็นสื่อการเรียนรู้นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ตามศักยภาพของผู้เรียน อาจอยู่ในรูปผู้ให้ข้อมูลการบอกเล่าเรื่องราวประวัติ ข้อมูลต่างๆในชุมชน อาจอยู่ในรูปของเอกสารสิ่งพิมพ์ เช่น ข้อมูลสถิติ การสาธารณสุขจากสถานีอนามัยตำบล สถิติข้อมูลในบริบทชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบล แต่มีข้อที่ควรคำนึงข้อมูลที่ได้ควรมาจากหลายๆแหล่งและมีเอกสารหลักฐานประกอบด้วย ก็จะทำให้มีน้ำหนัก น่าเชื่อถือ และเป็นประโยชน์มีความหมายต่อผู้เรียน

นอกจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ที่เกิดกับผู้เรียนแล้วยังส่งผลเกื้อกูลประโยชน์ต่อสถานศึกษา ครูผู้สอน ชุมชน และสังคมโดยรวมกล่าวคือ

ก) สถานศึกษา

1. มีหลักสูตรสถานศึกษาซึ่งมีความเหมาะสมกับสภาพปัญหา ความต้องการของท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดคุณภาพการจัดการศึกษาและสอดคล้องสนองนโยบายการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 มาตรา 27

2. มีส่วนช่วยส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการสืบสานศิลปะ วัฒนธรรมและการพึ่งพาตนเอง

3. การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสถานศึกษากับชุมชน เพราะการมีส่วนร่วมทำให้เกิดความรู้สึกในการเป็นเจ้าของจึงพร้อมที่จะร่วมพัฒนาปรับปรุงแก้ไขในทุกๆด้าน เกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้มีจิตสำนึกร่วมกันพัฒนาผู้เรียนนำไปสู่การพัฒนาสังคมสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ซึ่งตรงกับแนวคิดของสุดาวรรณ ศุภเกษร และคณะ (2544) การมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องทำให้เกิดการบูรณาการและการเรียนรู้อย่างหลากหลายเป็นจริงได้นำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนะพฤติกรรมในการบริโภคจากที่ทำลายธรรมชาติให้เป็นมิตรและเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ

ข) ครูผู้สอน หรือผู้อำนวยการเรียนรู้

1. จัดกิจกรรมสอดคล้องกับแนวปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่หลากหลาย

2. วางแผนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญได้อย่างหลากหลายรูปแบบ เช่น การเรียนรู้แบบโครงงาน แบบมีส่วนร่วม แบบบูรณาการ แบบกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ แบบสตอรีไลน์ (Storeline Method) แบบสืบสวนสอบสวน แบบแผนที่ความคิดและอื่นๆที่มีความเกี่ยวเนื่องในลักษณะองค์รวม ที่ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม

3. เรียนรู้ชุมชนไปพร้อมกับผู้เรียนได้รู้สภาพปัญหาของสังคม รู้จักครอบครัวของผู้เรียน รู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล ส่งผลให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีนำมาซึ่งความร่วมมือ ที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบริโภคและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมีความรับผิดชอบ

ค) ผู้เรียน

1. ได้เรียนรู้ตามความถนัดความสนใจโดยใช้ทักษะบูรณาการ ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการกลุ่ม เรียนรู้วิธีการเรียนรู้ของตนเอง ประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อปรับปรุงแก้ไขความบกพร่องได้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของเพ็ญศรี ลีววัฒนานพวงศ์ (2533) ซึ่งได้สำรวจความคิดเห็นความต้องการของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาการอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่าส่วนใหญ่ต้องการให้มีการวัดประเมินผลจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักเรียนในชั้นเรียน การศึกษาจากของจริงแบบฝึกหัด สมุดจดงานการสอบข้อเขียนการทำรายงานตามลำดับ

2 การศึกษานอกสถานที่หรือการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นสื่อการเรียนรู้ จะมีบรรยากาศผ่อนคลายอิสระมีความสุขในการเรียน ได้รับรู้เข้าใจ ภาควิชาในท้องถิ่น ชีบจับปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม มีเจตคติที่ดีต่อการอนุรักษ์และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งตรงกับการศึกษาของ Peck (1976) ที่เปรียบเทียบการสอนวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษาใน 3 ลักษณะ พบว่าจากการทดสอบหลังเรียนคะแนนมีความแตกต่างกัน กลุ่มที่สอนนอกห้องเรียนมีคะแนนทางเจตคติเพิ่มสูงมากกว่ากลุ่มที่เรียนในห้องเรียนและเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน สรุปว่าการสอนนอกห้องเรียนใช้เป็นเครื่องมือการสอนสิ่งแวดล้อมได้ดี ซึ่งตรงกับแนวคิดของเต็มดวง รัตนทัศนีย์ (2533) การสร้างความตระหนักกลุ่มสังคมเพื่อให้ไวต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งระบบ สร้างความรู้ สร้างเจตคติ สร้างความสามารถในการประเมินผลทำให้ความร่วมมือ สอดคล้องกับเกษม จันทร์แก้วและประพันธ์ โภยสมบูรณ์ (2525) ได้เสนอความคิดว่าเพื่อให้สามารถนำไปใช้ตัดสินใจและมีทัศนคติที่ดีในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาตระหนักถึงสถานภาพ และแนวทางการใช้ทรัพยากรโดยมิให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

ง) ด้านผู้ปกครองและชุมชน

1. การมีส่วนร่วมจัดการศึกษาในลักษณะการร่วมพัฒนาทั้งระบบหรือการพัฒนาหลักสูตรหรือในลักษณะรูปแบบอื่นๆใดก็ตามจะทำให้ชุมชนมีความรู้และเข้าใจในกระบวนการจัดการศึกษาตามแนวปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ เกิดความตระหนักมีความมั่นใจในการร่วมมือกับสถานศึกษาพัฒนาผู้เรียนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

2. รับรู้ถึงสภาพปัจจุบันปัญหา ความต้องการและศักยภาพของตนเอง เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติ เกิดความรักความสามัคคีการรวมพลัง ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่ทำให้สังคมชุมชนเข้มแข็ง

3. ชุมชนสามารถเลือกใช้แหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่น พัฒนาองค์ความรู้ของสมาชิกในชุมชนและแก้ไขปัญหาต่างๆในชุมชนเช่น ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ การพัฒนาทักษะอาชีพ ฯ

จะเห็นได้ว่าแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่นหรือสื่อการเรียนรู้ในท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าต่อการจัดการศึกษา ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามแนวปฏิรูปการศึกษาสามารถพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุ

ผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ. ศ. 2542 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เพียงแต่ครูผู้สอนหรือสถานศึกษาและชุมชนได้หันมาปฏิรูปการจัดการศึกษา ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้กันอย่างจริงจัง ปรับเปลี่ยนแนวคิดและวัฒนธรรมการทำงาน แสวงหาด้วยจิตสำนึกของการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ก็จะเห็นในคุณค่าและพลังของทรัพยากรภูมิปัญญาเหล่านั้นสอดคล้องกับแนวคิดของเอกวิทย์ ณ ถลาง (2541) กล่าวว่าผู้เป็นเจ้าของพลังและศักยภาพนี้ ได้พัฒนาแล้วฝังรากลึกอยู่ในตัวสามัญชนและดำรงอยู่เป็นชุมชนข่ายทางปัญญาทุกคนทุกหนแห่ง ในประเทศไทยเพียงแต่รู้จักแสวงหาด้วยท่าทีที่ไม่ดูแคลน ก็จะรู้เห็นสัมผัสได้ สัมพันธ์กับ แนวคิดของพรชัย ปรีชาปัญญา(2544) กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นทรัพยากรทางปัญญาที่มีคุณค่ายิ่ง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์

7.2.2 ศักยภาพของแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตร

จากการศึกษาศักยภาพของแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่นทั้ง 13 ประเภท 50 ทักษะภูมิปัญญาในการที่จะนำไปพัฒนาหลักสูตรพบว่ามีความแตกต่างกัน

ทักษะภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มที่มีศักยภาพสูง สืบเนื่องจากบุคลากรเหล่านี้มีคุณสมบัติครบถ้วน อาจเป็นเพราะมีการศึกษาและพัฒนาตนเองโดยการเข้ารับการอบรมสัมมนาศึกษาจากสื่อต่างๆอยู่เสมอจึงเห็นความสำคัญในเรื่องของสื่อ วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ที่สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ และมีเจตคติที่ดีต่อพัฒนาการศึกษา เสียสละเวลาร่วมพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนได้อย่างเต็มที่และส่วนมากมีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับค่อนข้างดี ซึ่งแตกต่างกับกลุ่มที่มีศักยภาพปานกลางซึ่งส่วนมากมีอาชีพทางการเกษตร งานหัตถกรรม อุตสาหกรรมในครัวเรือนจะทำเป็นอาชีพเสริมในเวลาว่างไม่ได้รับการพัฒนาองค์ความรู้เทคนิควิธีการ หรือออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ มีเพียงบางกลุ่มที่ได้รับการฝึกอบรมเพิ่มเติม เช่น กลุ่มทอผ้าไหมในด้านภาษาวรรณกรรม ได้แก่ ภาษาเขียน ที่เรียกว่าตัวเมืองและภาษาพูดที่ใช้สื่อสารในสังคมของคนเมืองและอีสานในรูปของคำคม สุภาษิต นิทานพื้นบ้านซึ่งแฝงไว้ด้วยคติเตือนใจ ที่เคยใช้ในการอบรมสั่งสอนสมาชิกของสังคมให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ปัจจุบันมีการพูดการใช้ในกลุ่มของผู้เฒ่า ผู้แก่เท่านั้น ทั้งนี้เพราะสังคมไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควรจึงขาดการสืบทอดฝึกสอนให้กับคนรุ่นใหม่ ประกอบกับระบบการศึกษาที่กำหนดหลักสูตร เอกสารประกอบ และใช้ภาษาไทยกลางในการเรียนการสอนในโรงเรียนรวมทั้งเป็นยุคของโลกไร้พรมแดน การสื่อสารด้วยภาษาที่ใช้ในสังคมจึงเปลี่ยนไป ผู้รู้ ผู้ชำนาญการอ่านการเขียน การใช้ภาษาวรรณกรรมพื้นบ้านจึงขาดความมั่นใจที่จะใช้และลดน้อยลงไปเรื่อยๆ ด้านพิธีกรรมและความเชื่อยังคงประเพณีปฏิบัติกันในกลุ่มของผู้เฒ่าผู้แก่คนรุ่นใหม่มส่วน

มากไม่ให้ความสนใจอาจเนื่องจากพิธีกรรม ไม่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ดังนั้นจึงขาดผู้สืบทอดและมีแนวโน้มว่าจะลดลงเรื่อยๆ เช่นเดียวกันในกลุ่มที่มีศักยภาพต่ำนั้น จะพบว่าเป็นเรื่องของธุรกิจการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเป็นอาหารสำเร็จรูป ดังนั้นเวลาของวิทยากรจึงมีค่าทางธุรกิจสูง ส่วนด้านพรวนจับปลาและด้านพรวนป่ามีข้อจำกัดด้านความรู้ในศาสตร์ที่เป็นระบบ อธิบายหรือบอกเหตุผลของปรากฏการณ์ต่างๆ ไม่ได้และไม่มีเวลาเพราะต้องทำมาหากินทุกวัน ส่วน ด้านการวางแผนโบราณ การจับเส้นอันเนื่องจากวัฒนธรรมของคนไทย โดยเฉพาะสังคมของคนล้านนาและอีสานแต่โบราณการถูกเนื้อต้องตัวกันหากไม่ใช่ญาติพี่น้องจะถือเป็นเรื่องเสียหายมาก ที่เรียกว่าการผิดศีลการวางแผนโบราณจึงมีการถ่ายทอดวิชาให้เฉพาะลูกหลาน ในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่เป็นผลทำให้วิชาการวางแผนโบราณที่มีจุดประสงค์เพื่อบันเทาอาการปวดเมื่อยไม่แพร่หลาย ในปัจจุบันจะมีผู้เฒ่า ผู้แก่ที่ยังคงมีการใช้รักษากันอยู่บ้าง แต่ที่ปรากฏในสังคมในปัจจุบันคือการนำไปพัฒนาเป็นธุรกิจที่มีวัตถุประสงค์อื่นแอบแฝง

แหล่งเรียนรู้ประเภทสถานที่ที่มีศักยภาพสูงสืบเนื่องมาจากวิทยากรหรือผู้ประสานการเรียนรู้ส่วนมากเป็นข้าราชการมีการศึกษาดีพัฒนาความรู้ทักษะอยู่เสมอๆ ข้อมูลสารสนเทศที่เชื่อถือได้ การให้ความร่วมมือและการบริการ มีสื่อการเรียนรู้ครบถ้วนและมีคุณภาพ ซึ่งส่งผลในการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งต่างกับอยู่ในระดับปานกลาง แหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติอันเกิดจากสภาพการเปลี่ยนแปลงของสถานที่จากฤดูกาล การเดินทางไปศึกษาเรียนรู้ยังสถานที่บางแห่งค่อนข้างไกลสำหรับระดับประถมศึกษา และบางแห่งไม่มีผู้ประสานการเรียนรู้ และไม่มีข้อมูลอย่างเพียงพอ ส่วนกลุ่มที่มีศักยภาพต่ำคือประเภทศาสนสถาน โบราณสถาน เนื่องมาจากผู้ประสานการเรียนรู้หรือเจ้าอาวาสส่วนมากจะเป็นพระบวชใหม่ บางรูปมาจากต่างถิ่นไม่สามารถบอกถึงความเป็นมาของสถานที่ได้ ขาดข้อมูลสารสนเทศ ทักษะประสบการณ์องค์ความรู้ในศาสตร์ที่เป็นระบบมีไม่พอ

แหล่งเรียนรู้ประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ในท้องถิ่น เมื่อประเมินเปรียบเทียบแล้วพบว่า เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนมีศักยภาพสูง ส่วนเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรมีศักยภาพในระดับปานกลาง และการประมงอยู่ในระดับที่ต่ำความแตกต่างที่เป็นดังนี้ เพราะสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้เหล่านี้อยู่อย่างกระจุกกระจายตามบ้านเรือน สวนไร่นา ผู้ประสานการเรียนรู้หรือเจ้าของไม่มีข้อมูล ความรู้วิธีการสร้างสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ เพราะบางอย่างเป็นสิ่งของที่ตกทอดต่อกันมา คุณภาพของแหล่งเรียนรู้ขาดการดูแลบำรุงรักษาอาจเป็นเพราะเจ้าของไม่เห็นในคุณค่า การเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ไม่สะดวกเท่าที่ควร เนื่องจากเป็นสิ่งของส่วนบุคคลและไม่มีเวลามาให้บริการ แต่อย่างไรก็ตามสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ในท้องถิ่นส่วนมากยังมีคุณค่าต่อการเรียนรู้

จะเห็นได้ว่าแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่น ซึ่งเป็นทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลดงมหาวันกิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง โดยรวมแล้วมีศักยภาพ เพียงพอต่อการนำไปพัฒนาหลักสูตร หรือด้านสื่อ แหล่งเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพดังนั้น โรงเรียนและชุมชน ควรสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน โดยการปรับปรุงพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นรากแก้วของ สังคมที่มีอยู่ให้มีความเข้มแข็งมีคุณภาพมีศักยภาพสูงสุด โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เป็นไปตามหลักการใน พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ หมวด 1 มาตรา 7 8 (2) และ 9 (5) สรุปความว่า ให้สังคมมีส่วนร่วมในการ จัดการศึกษาในระดับทรัพยากรจากแหล่งต่างๆมา ใช้ในการจัดการศึกษา เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกที่ ถูกต้อง รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและประเทศชาติรวมทั้งส่งเสริม ศิลปะวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย ความรู้อันเป็นสากล นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ ประเวศ วะสี (2536) ที่เสนอความคิดว่าควรปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ในชุมชนอย่างน้อย ส่วนหนึ่งให้เป็นโรงเรียนชุมชนโดยทำหน้าที่ 3 ประการ คือ ศึกษาให้เข้าใจชุมชนเป็นศูนย์กลาง ข้อมูล ข่าวสารให้การศึกษากุรูรูปแบบเพื่อการพัฒนาชุมชน ดึงเอาทรัพยากรจากชุมชนมาใช้ผสมผสาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาอื่นๆ เพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้นทั่วประเทศ

7.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา แหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่น เพื่อพัฒนาหลักสูตรในตำบล ดงมหาวัน กิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย ครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้พบข้อเท็จจริง จากผลการศึกษา และมีข้อเสนอแนะดังนี้

7.3.1 ด้านครูผู้สอน ในการนำแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่นมาพัฒนาการจัด กิจกรรมการเรียนรู้หรือพัฒนาหลักสูตรควร ได้มีกระบวนการดำเนินการดังนี้

1) ศึกษา และวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลาง โดยเฉพาะกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยและกลุ่มการทำงานพื้นฐานและอาชีพ หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กลุ่มสาระ การเรียนรู้วิทยาศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ สุขศึกษาและพลศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้การงาน อาชีพและเทคโนโลยีและกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 จัด ทำสาระการเรียนรู้ จัดทำหน่วยการเรียนรู้ และจัดทำแผนการเรียนรู้แบบบูรณาการ

2) จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยใช้สื่อแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อม ศึกษาในท้องถิ่นมาใช้ ให้เหมาะสมกับระดับช่วงชั้นเนื้อหาสาระจุดประสงค์และกิจกรรมการ

เรียนรู้ ทั้งนี้ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเลือก การใช้แหล่งเรียนรู้ ตามความสนใจ และมีส่วนร่วมในการประเมินผล ประเมินประสิทธิภาพของแหล่งเรียนรู้ด้วย

3) ควรใช้แนวทางการศึกษา สํารวจแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษานี้ ทำการศึกษา สํารวจ วิเคราะห์แหล่งเรียนรู้ในเขตบริการของโรงเรียนเพิ่มเติม โดยให้ครู ผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน มีส่วนร่วมจัดทำฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในชุมชน ท้องถิ่น ให้เป็นระบบเดียวกัน เพื่อประโยชน์ในการนำมาใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 มาตรา 25 27 และ 29

4) จัดให้มีการประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่น ก่อนและหลังการใช้แหล่งเรียนรู้นั้นๆ โดยผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ครู ผู้เรียน ผู้ปกครอง และวิทยากร ผู้ประสานการเรียนรู้ และชุมชน เพื่อพัฒนา หรือปรับปรุงแก้ไขแหล่งเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพต่อการเรียนรู้

7.3.2 ด้านสถานศึกษา

ซึ่งเป็นองค์กรที่สำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนการปฏิรูปการจัดการศึกษา ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาการพัฒนาแหล่งเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีข้อเสนอแนะดังนี้

1) โรงเรียนควรมีการศึกษาบริบทของชุมชนในทุกด้านให้เป็นระบบจัดกระทำเป็นข้อมูลสารสนเทศ เพื่อประโยชน์ในการนำมาใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาการจัดการศึกษาตามสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนท้องถิ่น

2) โรงเรียนควรมีการแต่งตั้งคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วย ครู ผู้ปกครอง นักเรียน ตัวแทนชุมชนรับผิดชอบในการจัดการแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในเขตบริการของโรงเรียนให้เป็นระบบ เพื่อสะดวกในการนำมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้และเป็นข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หมวด 4 มาตรา 24 (6) มาตรา 25

3) โรงเรียนควรจัดกิจกรรมการสัมมนา บุคลากรภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพในการนำเสนอองค์ความรู้พร้อมทั้งพัฒนาในด้านความรู้ความเข้าใจในศาสตร์สาระที่เป็นระบบและส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภูมิปัญญาต่างๆ เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ในชุมชน

4) สนับสนุน ส่งเสริมครูผู้สอน ให้นำแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นมาปรับใช้เป็นที่ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามเหมาะสม

5) ส่งเสริมสนับสนุนชุมชนและคณะกรรมการตามข้อ 2 มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู บูรณะแหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ โบราณสถานต่างๆ ตลอดจนภูมิ

ปัญญาท้องถิ่น โดยกำหนดเป็นแผนงาน โครงการทั้งระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หมวด 4 มาตรา 29

6) โรงเรียนควรจัดกิจกรรมเชิดชูเกียรติ และประชาสัมพันธ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการจัดนิทรรศการแสดงผลงานของภูมิปัญญาท้องถิ่น มอบเกียรติบัตรให้ปรากฏต่อสาธารณชนตามโอกาสอันเหมาะสมเพื่อเป็นการกระตุ้นให้ครู นักเรียน ชุมชน บุคคลทั่วไปได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่น

7) โรงเรียน ควรจัดให้มีการประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่น โดยทุกฝ่ายมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาแก้ไข ปรับปรุง ให้มีประสิทธิภาพต่อการจัดการศึกษายิ่งขึ้น

7.3.3 ด้านชุมชน

ในฐานะที่เป็นองค์กรท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการปฏิรูปการศึกษาอย่างยิ่ง ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งมีบทบาทในการสนับสนุนส่งเสริม การใช้แหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผู้เรียนซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนให้เป็นคนเก่งคนดีและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขควรมีบทบาทดังนี้

- 1) ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยเข้ามาเป็นคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
- 2) ชุมชนต้องมีหน้าที่ในการพัฒนาศักยภาพแหล่งเรียนรู้ ในชุมชนให้มีคุณภาพ ต่อการศึกษาเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ
- 3) ชุมชนควรสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียน ตามทักษะภูมิปัญญา ตามเวลาที่เหมาะสม
- 4) ชุมชนมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ ยกย่องเชิดชูเกียรติคุณ ภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้ปรากฏต่อสาธารณชน ตามโอกาสอันควร
- 5) ชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผล ประสิทธิภาพของแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่นและคุณภาพของผู้เรียนด้วย